

Het zwijgen doorbroken, vermissing en het 'vermiste' verhaal

Lezing bij de opening van de tentoonstelling 'Het zwijgen doorbroken' in de Gerben Rypma Kamer te Blauwhuis op 17 juni 2015

Graag heet ik iedereen welkom op de opening van de nieuw ingerichte Gerben Rypma Kamer, met aandacht voor Gerben Rypma, Broer de Witte en Ruth Lavie. Broer woonde op de boerderij aan wat nu de Van der Loosweg heet, richting Greonterp. Gerben Rypma woonde op De Ryp, waar de De Witte's hun weilanden en de melkschuur hadden, met ongeveer twintig koeien. En Ruth heeft in deze omgeving ondergedoken gezeten.

Ik ben Truus de Witte, de dochter van Wiebe en Roely de Witte. Broer de Witte is mijn oom. Roely is hier, en tante Brechtsje, de zuster van mijn vader en oom Broer. Maar ook een aantal vrienden van Wiebe en Broer zijn hier. Dat doet me erg goed.

De titel van de tentoonstelling is 'Het zwijgen doorbroken'. Zwijgen over de oorlog, zwijgen over wat er gebeurd was, en zwijgen over dood en vermissing.

Ik ben opgegroeid met dat zwijgen. Mijn vader, Wiebe, kon niet over de oorlog en oom Broer praten. Ja, een paar korte zinnestjes en anekdotes. Over dat oom Broer voor de duivel niet bang was. En over dat ze zoveel kattenkwaad uithaalden, samen. Zoals die keer dat ze op het dak klommen nadat tante Brechtsje de vloer gedweild had, en mopperde op de jongens die met modderlaarzen van De Ryp kwamen. De postbode fietste voorbij, en vroeg: "Wat nou, jongens?" Waarop ze antwoordden met de bijbelspreuk: "Het is beter te zitten op de nok van het dak, dan het huis te delen met een kijvende huisvrouw."

En zinnestjes over de oorlog? Oom Broer was doodgeschoten door de Duitsers. En vader had in de gevangenis gezeten waar bij roggebrood met zeep te eten kreeg en Engels had geleerd. Maar die paar zinnestjes hadden zo'n lading, dat we als kinderen voelden dat er meer aan de hand was, maar dat we beslist niet door moesten vragen. Zwijgen, dat doe je dan. Veder schermde dit onderwerp immers niet voor niets af?

Elk jaar weer, in april, steeg de spanning. Vader werd stil, in zichzelf gekeerd. We liepen als kinderen op tenen, vader kon niets verdragen. Op 5 mei was het de verjaardag van mijn broertje. Dan losten de spanningen weer een beetje op in vreugde en feest. En dat was het vaak, hoor, vreugde en feest. Wat was vader een bijzondere man, zijn tijd vooruit, opgewekt en vol humor, creatief, wijs, een vrijbuiters, een bruggebouwer die voor iedereen klaarstond en erg gewaardeerd werd.

Maar dat stille lijden was altijd aanwezig, tussen alle opgewektheid door. Net als dat schilderij van oom Broer, dat ons zwijgend aankeek. Oom Broer, omhuld door vragen die we niet stelden om vader te sparen. En antwoorden die hij niet gaf om óns te sparen, weet ik nu. Ook aan mijn moeder kon hij het niet vertellen, met geen woord. Eén keer, in de verkeringstijd, heeft hij moeder een brief gestuurd, waarin hij alles beschreef. Ik zie het pijnlijk voor me, vader schrijvend, erg overstuurd, en moeder lezend, even overstuurd. Waarna de deur van praten over de oorlog en Broer voorgoed dicht ging en zwijgen wet werd. En het leven doorging.

Vader werd ernstig ziek toen ik 16 jaar was. Nachtmeries gingen over de oorlog. Zat alles dan toch dieper? Ik was net 18 jaar toen hij overleed. Een fatale longbloeding. Bloed stroomde, net als bij zijn broer. Hij was nog maar 49 jaar. Tijdens de begrafenis ging de preek over de oorlog, en werd er gefluisterd dat vader was ingehaald door de oorlog. Dat lijden, wat altijd maar als klein thema op de achtergrond speelde, was nu opeens het onderwerp van zijn afscheid.

Ik durfde mijn moeder te vragen hoe het zat, en ze vertelde dat ze vaders brief aan de dominee had laten lezen toen die langs was gekomen om de preek voor te bereiden. En toen mocht ik de brief ook lezen. En door vaders woorden voelde ik de schuld, angst en wanhoop tegenover zijn broer en vader en moeder. Schuld, omdat Broer was doodgeschoten om iets wat ze beiden hadden gedaan: melkbussen geleeft tijdens de April-Meistakingen van 1943. Grootvaders opvolger was weg, en zélf had vader geen boerenbloed. Angst vanwege zijn maanden gevangenisstraf in Scheveningen, waar hij gemarteld en ondervraagd was door de bezetters. En wanhoop omdat het niet zeker was of Broer dood was. En wáár hij was. Hij was *vermist*.

Vermist. Dat was erg. Maar ik legde me er bij neer, als meisje van 18 jaar. Als er één slimme man achter waarheden kon komen, dan was het vader wel. En dat was niet gebeurd. Wat kon ik dan? Maar de herinnering aan de nachtmeries en het lijden van vader liet me niet los. Het stak steeds weer de kop op, bijvoorbeeld door de oorlog in Jugoslavië waar ik een poos heb gewoond. Op een

gegeven moment kon ik niet anders dan het zwijgen te doorbreken, om zélf weer verder te kunnen. Ik wilde weten wat vader had meegemaakt. En hoe zat het met oom Broer?

Ik begon te zoeken in boeken en archieven. En ik zocht mensen op die over de April-Meistakingen konden vertellen.

De aangrijpendste gesprekken voerde ik met tante Brechtsje, die vertelde over thuis en vroeger. De deur mocht nooit meer op slot, vertelde ze, want stel dat hij thuis zou komen... En over kruidenier Johannes Dooper van Greonterp die kosteloos etenswaren meegaf om de Duitsers in Scheveningen om te kopen, zodat grootmoeder een paar minuten met vader mocht praten. En over Gerben Rypma, die kosteloos een schilderij maakte van een foto van Broer, erg geraakt door de verdwijning of dood van die stille, lieve jongen, die altijd kwam melken in De Ryp.

En met Wypke Martens en Siemon Wiersma van Oudega, die met vader en oom Broer in de dodencel hadden gezeten. Beiden hebben ze een paar nachten niet kunnen slapen na ons eerste gesprek, vertelden ze later.

En heel goed deed het me ook om later met Dominicus Bootsma te praten, die anderhalf jaar lang met vader ondergedoken heeft gezeten in de molen tussen Blauwhuis en Greonterp. En met Johannes Rypma en zijn zusters Sietske en Elly, die de jongens goed hebben gekend.

En natuurlijk met moeder, beschouwend wat verteld én verzwegen werd.

Ik zal kort vertellen wat er in 1943 gebeurd is. Ik kreeg toegang tot vertrouwelijke archieven in Leeuwarden, Groningen, Amsterdam en Den Haag omdat ik familie was. Daar bleek veel meer informatie te liggen dan ik ooit had verwacht, en toen zocht ik verder, natuurlijk. Ik vond allemaal puzzelstukjes, die samen het antwoord gaven op al mijn vragen. En ik vond het massagraf waar oom Broer gedumpt was, met onder andere Bouke de Vries van Oudega. En ik kwam er achter dat oom Broer al in 1945 gevonden was maar niet herkend was. En ik vond het graf in Marum waar hij begraven lag onder een andere naam.

Bouke de Vries en Broer zijn in de oorlog doodgeschoten. Ze hadden met honderdduizenden anderen in Nederland meegedaan aan de April-Meistakingen. Die staking ontstond niet zomaar. De eerste drie oorlogsjaren waren betrekkelijk rustig verlopen. Maar in de lente van 1943 steeg de onrust. Stalingrad was gevallen, Berlijn werd gebombardeerd, de Duitse reserves raakten op, in Nederland werd de levensstandaard steeds armoediger. Er waren te weinig arbeiders in Duitsland, want alle mannen en jongens waren nodig voor het leger. Met razzia's werden zoveel mogelijk arbeiders opgepakt in de bezette gebieden. De spanningen liepen op alle terreinen op.

Toen bedachten de bezetters een plan: als we alle 300.000 oud-krijgsgevangenen opnieuw oproepen, dan kunnen die mooi in Duitsland aan het werk, en is het militaire potentieel uit het morrende Nederland verwijderd, mochten de geallieerden terrein winnen. En zo rolde op 29 april 1943 een telex binnen bij de kranten: 'Krijgsgevangenen, meld jullie, jullie moeten naar Duitsland, en wie zich niet meldt kan op de strengste maatregelen rekenen.'

Een drukkerij in Hengelo hing de oproep voor het raam, juist op het moment dat de arbeiders van Stork terug kwamen van hun schafttijd. Het vormde de laatste druppel voor de Nederlandse bevolking. De spanning ontplofte. Massaal werd het werk neergelegd, jong en oud deed mee, hogere en lagere rang staakte. Al gauw ging het nieuws van de staking door Twente, en vanaf vrijdag 30 april door de rest van Nederland.

Het nieuws bereikte Oudega natuurlijk ook. In de middag, na het melken, werd de melk per praam naar de melkfabriek gebracht. En dat mocht niet, vonden Bouke de Vries, Wypke Martens, Siemon Wiersma, Johannes Walinga, Tjitte Verbeek, Willem Bakker, Gerrit de Boer en een grote groep andere jongens en meisjes. Ze maanden de melkvaarders de melk niet af te leveren. Toen dat niet lukte, sprongen ze op de praam en leegden ze de melkbussen in De Brekken en op straat.

Vader en oom Broer hoorden van de opstand in Oudega, en wilden natuurlijk ook meedoen. "Jongens, voorzichtig," zei grootmoeder nog, maar iedereen deed toch mee? Ze troffen melkrijder Douwe Bos en maanden hem niet naar de fabriek te rijden om de melk af te leveren. Dat durfde Douwe niet. Vader en oom Broer sprongen op de vrachtwagen en leegden de melkbussen op straat.

Heel Nederland stond op zijn kop. Het was een groot ongeorganiseerd verzet, een ontladen van spanning. Eindelijk kon de bevolking laten zien dat ze niet alles pikten van de bezetters. Wie had gedacht dat het zo verschrikkelijk zou aflopen, en dat er bloed zou vloeien? De bezetters waren immers vrij vriendelijk geweest tot die tijd? Het leven was niet altijd even gemakkelijk, maar alles ging redelijk zijn gangetje. Vooral in kleine dorpjes als Blauwhuis en Oudega. Doodstraffen waren nog nooit uitgesproken in het noorden...

De Duitsers hadden zo'n heftige en massale actie nooit verwacht, en waren ervan overtuigd dat er een sterk ondergronds netwerk van verzet actief achter zat. Ze schrokken enorm. De opstand moest onmiddellijk gebroken worden. Haastig werd een aantal regels opgesteld. Op het Scholtenhuis in

Groningen werd op zaterdag 1 mei een standrecht ingesteld voor Friesland, Groningen en Drenthe, dat strenge straffen moest uitdelen. Ook de doodstraf werd weer ingevoerd. Maar dat zou wel bluf zijn, die was immers in geen zeventig jaar uitgesproken... En al helemaal niet voor zo'n klein vergrijp. En zouden al die honderdduizenden stakers en verzetplegers worden doodgeschoten? Natuurlijk niet! Hanns Rauter, de hoogste politiebaas in Den Haag, stelde onmiddellijk een speciale politiemacht samen. Voor het noorden werd Johann Mechels de baas over alle politie-eenheden. Hij moest hard optreden om de bevolking weer in het gareel te dwingen. En de bezetters moesten ook onmiddellijk op de hoogte worden gebracht van onrust, was het bevel. En die onrust was massaal. Bouke, oom Broer, Wypke, Siemon, Johannes, Willem, Tjitte, Gerrit en vader zagen vanwege die massaliteit geen gevaar.

De onrust is zaterdagavond 1 mei doorgegeven aan NSB-burgemeester Schut van Sneek. Schut heeft de SD in Leeuwarden gebeld, en op zondag 2 mei was het mis. De SD kwam vanuit Leeuwarden naar de melkfabriek in Oudega, met de SD'er Lammers als tolk. Onderweg werd Schut opgehaald. Overvalwagens met zo'n 25 mannen van de Grüne Polizei kwamen mee, met Johannes Lottmann als gezagvoerder onder Mechels.

Arbeiders werden onder druk om namen gevraagd. Ook directeur Faber moest namen noemen. En toen de eersten gearresteerd waren, werd ook hén hardhandig om namen gevraagd. Stel je voor, geschreeuw, uniformen, geweren, doodsangst, wat doe je dan?

De Grüne Polizei stoot op de boerderij van vader en oom Broer af. Ze zouden net gaan eten. De jongens maakten meteen dat ze weg kwamen, maar de boerderij was al omsingeld. Grootmoeder en tante Brechtsje gooiden gauw het eten van de jongens weg. Waar waren de jongens!! Ze zouden grootvader meenemen, maar vonden de jongens onder de bedstee in de zondagse kamer. Ze moesten meekomen. Grootvader kon de jongens nog net een bijbeltje in de hand drukken, en is meteen naar Oudega gefietst. Daar kon hij de hand even op de schouder van oom Broer leggen. Van Bouke de Vries werd zijn vrouw Grietje meegenomen. Dat kon Bouke niet verdragen een heeft zichzelf aangegeven, twee dagen later.

Uit de hele groep werden Bouke, oom Broer, vader, Wypke en Siemon als hoofddaders aangewezen. Alle vijf kregen ze de doodstraf, vertelde Lammers hen in Oudega. De nog voortvluchtige Bouke ook alvast. En dat advies gaf hij door aan het standrecht in het Groninger Scholtenhuis.

De vier jongens werden na de nacht in het Leeuwarden huis van bewaring naar het standrecht in Groningen gebracht. De voorzitter, rechter Wendt, was het met Lammers' advies eens. Hij stuurde op maandag 3 mei een telex naar Den Haag met het verzoek de vier jongens dood te mogen laten schieten, en met de mededeling dat de 'Aufhetter' Bouke de Vries nog werd gezocht. Rauter belde terug dat alleen de oudste doodgeschoten moest worden, en dat was oom Broer. Hij was 19 jaar. Op 3 mei om drie uur in de middag werd hij gefusilleerd op de pistoolbaan van de Rabenhauptkazerne van Groningen. Bouke is later, op 4 mei om half tien in de avond geëxecuteerd op het Kalverdijkje bij Leeuwarden. Wypke en Siemon werden aan elkaar vastgeketend naar Vught afgevoerd. Vader is vier dagen later een paar weken vrijgelaten, maar belandde later alsnog in de gevangenis. Op 6 december 1943 kwamen ze alle drie vrij, en dood vader onder.

Veel mensen breken hun hoofd over verraad en willekeur. Vooral wij als nabestaanden, om alles een beetje te kunnen begrijpen. De documenten van Justitie geven echter geen bewijzen van verraad. De mensen die onder dwang namen hebben genoemd zagen geen gevaar in hun uitspraken. Daarbij waren ze doodsbang. Ook de mensen die de onrust hebben doorgegeven aan Schut hadden niet verwacht dat er bloed zou gaan vloeien. Want de doodstraf gold immers niet op dat moment. De onrust is door wel drie vier mensen doorgegeven aan Schut, en inderdaad zijn in Oudega namen genoemd. Maar niemand die namen heeft genoemd had verwacht dat alles zo verschrikkelijk af zou lopen, blijkt uit de documenten. De enige die de doodstraf voor ogen had was Lammers.

En de willekeur? Rauter zei dat het niet belangrijk was wie gearresteerd en gefusilleerd werd, maar dat er op het juiste moment doden vielen. De bezetters hadden namen nodig voor de grote roze aanplakbiljetten. Wat die namen hadden gedaan was niet belangrijk. De bevolking moest alleen weten wat er zou gebeuren als ze doorgingen met hun stakingen, opstand en sabbotages. Arrestaties waren willekeurig. Vrijlatingen waren willekeurig. Straffen waren willekeurig. Er zat geen enkele lijn in. Dat was een vorm van intimidatie om de bevolking te laten voelen dat ze nooit konden weten waar ze aan toe waren, zodat de bezetters hun macht terug kregen.

Op maandag 3 mei kwamen de eerste krantenberichten over gefusilleerde stakers. De vier jongens zaten toen al op het Groninger Scholtenhuis.

De lichamen van de doodgeschoten slachtoffers werden meegenomen en op een geheime plaats begraven. Dit om de bevolking extra te intimideren. Maar niet alle lichamen werden meegenomen.

Ook dat was willekeurig, net als de arrestaties en de straffen. Van de zestig mensen die in de drie noordelijke provincies werden doodgeschoten werden er 34 verstopt in natuurgebied de Appelbergen, 26 slachtoffers werden achtergelaten op straat. Maar dat van de Appelbergen was alleen bekend bij een handjevol Duitsers die de lichamen begroeven. Ook Bouke en oom Broer waren bij de verstopten. En Will van Rossum, naar wie Kees Corts jarenlang heeft gezocht. De Cortsstichting heeft deze expositie samen met de Gerben Rypma Stichting financieel mogelijk gemaakt. De Appelbergen was een militair oefenterrein bij Glimmen. Het hoorde bij de Rabenhauptkazerne waar oom Broer gefusilleerd werd. Het was 'Sperrgebiet', men mocht het niet betreden. Een perfecte verstoppplaats dus.

De April-Meistakingen betekenden de overgang naar de tweede, grimmige helft van de oorlog, en de start van het grote gewapende verzet.

Na de bevrijding lag de prioriteit van de Nederlandse regering bij het herstel van orde en rust, de snelle berechting van de 'fouten', en het op gang brengen van het gewone leven. Kijk vooruit, bouw weer op, vergeet wat er gebeurd is. Daders en collaborateurs werden gearresteerd. Het was een chaos. Zoveel mensen werden opgepakt door zoveel verschillende instanties, in een chaotische tijd. Het was niet mogelijk om de rechtspraak snel uit te voeren. Een kleine 90.000 verdachten zijn al snel vrijgelaten zonder verhoor of straf. Zo ging informatie over onder andere het massagraf van oom Broer, Bouke en Will verloren. Amerika stuurde aan op een snelle vriendschap met Duitsland, omdat er een nieuwe vijand was: Rusland. Verdachte Duitsers werden amper meer uitgeleverd. En ook zo kwam informatie over het massagraf niet boven water. Ander bewijsmateriaal was verbrand of weggemoffeld.

Eind 1945 werd in de Appelbergen een massagraf gevonden. Er werden 19 slachtoffers van de April-Meistakingen geïdentificeerd. Maar er werden in die maanden veel meer graven gevonden, dus zo bijzonder was dat niet. En er waren honderden vermisten, zwervenden, daklozen, hongerevacués, terugkerende gevangenen. De Appelbergen raakte dus al gauw weer uit beeld.

Na een tijdje werden telexen vanuit het Scholtenhuis en verslagen van bezetters gevonden. En de aanvankelijk gesneuveld gewaande politiebaas Mechels werd eind 1948 gevonden, gearresteerd en verhoord. Mechels vertelde dat alle slachtoffers vlak bij elkaar begraven waren in een militair oefengebied onder Groningen.

Zo kwam de Appelbergen opnieuw onder de aandacht, als plek waar alle overige slachtoffers nog moesten liggen, dus ook oom Broer, Bouke en Will. Er waren al negentien gevonden... de anderen lagen dus vlakbij het al geruimde graf. Maar waar lag dat graf ook al weer? Men wist het niet meer. Hoofdrechercheur Kerkhof is persoonlijk naar Duitsland afgereisd om politiemann Düreck, die met zijn ondergeschikten de lichamen had begraven, te ondervragen. Hij beloofde de Duitser met klem dat hij niet uitgeleverd en gearresteerd zou worden als hij het graf zou aanwijzen. Dat mislukte. Het geheugen liet Düreck zogenaamd in de steek. Maar de Appelbergen? Dat was zeker. In 1949.

Nu is het akelige dat deze informatie bekend was bij de politie, Justitie en andere overheden, maar dat particulieren er niet van op de hoogte werden gesteld. Stel je voor dat die particulieren voor eigen rechter zouden spelen en een steen door de ramen van verdachten zouden gooien? Dat mocht natuurlijk niet. De bevolking moest vooruit kijken en de Duitsers beschouwen als nieuwe bondgenoten tegen de Russen. De informatie over Mechels, Düreck en de Appelbergen bleef dus in de archieven.

Echter, terwijl de informatie over Bouke, oom Broer en Will in ontoegankelijke dossiers zat, droegen de families een zware last. De onzekerheid. De schuldgevoelens. Vragen, vragen, vragen. Zonder antwoorden. Ze konden geen kant op. Ze konden het verhaal niet plaatsen. Ze konden nergens heen met hun verdriet. De wond kon niet helen. Vragen die niet worden beantwoord, pijn die niet wordt verwerkt, blijft actueel, blijft malen, en wordt iedere keer weer opgerakeld.

Ik begon het zwijgen van vader te begrijpen. Welk verhaal kun je vertellen als het om vermissing gaat? Allemaal verhalen, allemaal met een open eind. Hoe kun je zulke verhalen delen? Hoe kun je je kinderen daarmee belasten?

In de eerste plaats is het niet zeker of de dierbare dood is. Dat zijn dus al twee verhalen: hij leeft, of hij leeft niet meer. Welk verhaal kunnen ze vastpakken en een plekje geven?

In de tweede plaats is het onbekend wáár hij is. Hij is begraven, maar waar? Of hij leeft ergens, maar waar? Zou hij gehersenspoeld in Rusland wonen, of in gevangenschap zitten? Tot 1956 kwamen nog mensen terug die in de oorlog waren weggevoerd. Zou oom Broer ook terugkomen?

In de derde plaats hebben ze geen idee wat er is gebeurd. Ze missen informatie en kunnen daardoor niets een plek geven. Alle mogelijke verhalen malen door de gedachten.

En dan komt er in de vierde plaats vanwege de oorlog en de April-Meistakingen de willekeur van de bezetters nog bij. Waarom is de één gearresteerd en lieten ze de ander lopen? Waarom kreeg de één gevangenisstraf en werd de ander vrijgelaten? Waarom werd het ene lichaam meegenomen en het andere niet? De onzekerheid over deze vragen was een tactiek van de bezetters om de bevolking in het gareel te dwingen. Maar dat wist de bevolking niet. Slopende vragen.

In de vijfde plaats speelt de vraag wat de nabestaanden zélf kunnen doen. Families kunnen zoeken, maar voor opsporing zijn ze afhankelijk van instanties. Maar hoe kunnen ze zoeken? En waar? Moesten ze hem redden? En waar en hoe dan? En met welk geld, en in welke tijd, en met welke hulp? Nabestaanden kunnen niets afsluiten zonder antwoorden op deze vragen. En wat niet kan worden afgesloten kan geen plek worden gegeven. De vragen blijven malen, en kunnen het leven van alledag totaal blijven beheersen. En dat heb ik gezien bij vader.

En als dan blijkt dat de informatie over de dood, de toedracht en het graf al een halve eeuw bekend is bij een aantal instanties, dan komt de klap hard aan. De nabestaanden konden de waarheid niet pakken, en dus ook niet verwerken. En die waarheid is hen ook nog onthouden. Onbedoeld.

Het is mooi dat er in Oudega meteen een herinneringsmonument is geplaatst voor Bouke. Een plek om bij stil te staan. Een rustplek, ook al lag hij daar niet begraven.

Als tweede generatie kregen we een hoop gevoelsinformatie van de ouderen, zoals ik van vader. Maar die konden we niet staven aan feitelijke informatie. Deels omdat die ontbrak, deels omdat de weinige informatie alleen voor volwassenen gold. Die volwassenen spaarden de kinderen door te zwijgen. En de kinderen voelden aan dat de ouderen het zwaar hadden, en dus ontzagen ze de ouderen door ook te zwijgen. Het was een tijdgeest van sparen en ontzien, van rekening houden met elkaar, en kinderen waren kinderen. Maar bij die kinderen kon de gevoelsinformatie gaan woekeren tot grote hoogten. Als vader of moeder er niet over kon praten... dan moest het wel verschrikkelijk zijn! De tijdgeest zorgde er ook voor dat de archieven, mét de verlossende antwoorden, gesloten bleven.

Die tijdgeest is nu anders. En het blijkt ook nog dat vragen en pijn zich niet laten wegstoppen. Vroeg of laat wordt het zwijgen doorbroken. En dat thema staat centraal in de Gerben Rypma Kamer. Het verzwegen verhaal wordt verteld in woorden en beelden. Maar ook jullie worden uitgenodigd om jullie verhaal te vertellen en op te schrijven. Het verhaal van uzelf, feiten, beschouwingen, gesprekken die jullie voeren over Rypma, Ruth en oom Broer. Praat erover. Schrijf erover. Laten we woorden laten stromen, woorden die ons inspireren, waar we van kunnen leren en groeien, die bruggen slaan tussen vroeger en nu, tussen niet-weten en weten, en tussen ons samen.

Als we woorden laten stromen heeft het bloed niet voor niets gestroomd.

Dankuwel.